

MATTI POLLA

Vuokkiniemen perhejärjestelmä 1800-luvulla – tilastollinen luonnehdinta

Matti Polla tarkastelee Itä-Karjalassa esiteollisen ajan lopulla vallinnutta perhejärjestelmää. Hän nojautuu Vuokkiniemeä koskeviin tutkimustuloksiin ja vertaa niitä paljon tutkittuun venäläiseen perheeseen.

■ Etelä-Venäjän maaorjille ominaisia asumisjärjestelyjä ja avioitumiskäyttäytymistä tutkinut yhdysvaltalainen väestöhistorioitsija Peter Czap määrittelee itäeurooppalaisen perhetyyppin seuraavasti: sen ominaispiirteitä ovat yli kaksi sukupolvea käsittävien ja useammasta avioperheyksiköstä¹ koostuvien kotitalouksien korkea osuus, kotitalouden suuri koko ja yleinen nuorena avioituminen.²

Venäjän osalta Czapin tutkimuksiin nojautunut perhehistorian klassikko, brittiläinen Peter Laslett erottaa kehittämässään esiteollisen Euroopan perhejärjestelmien tyyppityksessä itäisen järjestelmän, jolle ovat ominaisia seuraavat piirteet: kotitalous muodostuu jo olemassa olevien kotitalouksien jaon tai yhdentymisen seurauksena; varhainen avioituminen on yleistä; yli kaksi sukupolvea käsittävien ja useammasta avio-

perheyksiköstä koostuvien kotitalouksien osuus on korkea.³

Itävaltalainen Michael Mitterauer sekä eräät brittiläiset tutkijat ovat kuitenkin huomauttaneet, että tietyn perhejärjestelmän ollessa riippuvainen taloudellisista ja sosiaalisista puitteistaan pienessäkin valtiossa esiintyy käytännössä erilaisia asumisjärjestelyjä.⁴ Siksi on selvää, että Czapin ja Lasletin ajatusta itäeurooppalaisesta perhetyyppistä voidaan pitää lähinnä suuntaa-antavana yleistyksenä.

Esiteollisen kauden perhejärjestelmien tutkimusta ei voida typistää pelkästään erilaisten tilastollisten suureiden tarkasteluun. Yhdysvaltalainen Andrejs Plakans on tarkas-

1. Avioperheyksikön (engl. conjugal family unit) tunnusmerkkinä on avioside (conjugal link). Avioperheyksikön esiintymisestä tietyssä kotitaloudessa voidaan puhua aina kun siihen kuuluu vähintään kaksi aviositeen yhdistämää asukasta. Aviositeen katsotaan yhdistävän toisaalta aviopuolisoita, toisaalta vanhempia ja lapsia. Lähemmin Peter Laslett (1972) 'Introduction' teoksessa Peter Laslett & Richard Wall (toim.) *Household and Family in Past Time*, Cambridge: Cambridge University Press, 29. Suomeksi esim. Elina Waris (1999) *Yksissä leivissä: Ruokolabtelainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 206, 217.

2. Peter Czap (1983) "A Large Family: the Peasant's Greatest Wealth": Serf Households in Mishino, Russia, 1814–1858" teoksessa Richard Wall & Jean Robin & Peter Laslett (toim.) *Family Forms in Historic Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 145.

3. Peter Laslett (1983) 'Family and Household as Work Group', teoksessa Wall & Robin & Laslett (toim.) *Family Forms in Historic Europe*, 525–532.

4. Richard Wall (1983) 'Introduction', teoksessa Wall & Robin & Laslett (toim.) *Family Forms in Historic Europe*, 61; Michael Mitterauer (1996) 'Family Contexts: The Balkans in European Comparison', *The History of the Family 1*, 403; Beatrice Moring (2003) 'Nordic Family Patterns and the North-West European Household System', *Continuity and Change 18*, 103.

tellut em. perhejärjestelmien mikrostruktuurallisessa tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä ja on sitä mieltä, että pelkästään kvalitatiivisia lähteitä käyttäen ei ole mahdollista luoda todenmukaista kuvaa kerran vallinneista perhejärjestelmistä. Käyttämällä kvantitatiivisia menetelmiä tutkijat pystyvät tarkoin kuvaamaan tietylle yhteisölle kerran ominaiset kotitalouden rakenteet ja luokittelemaan nämä rakenteet niin, että tutkimustulokset täyttävät vertailukelpoisuuden vaatimukset. Vain tällä tavalla on mahdollista tavoittaa tietyn yhteisön suurelle enemmistölle ominainen perhejärjestelmä ja kuvata sen ajallista muutosta.⁵

Tutkimuksen tavoite

Nojautumalla ensisijaisesti väestöllisiin lähteisiin pohjaaviin mikrostruktuurallisen tutkimuksen tuloksiin sekä hyödyntämällä tietoja tarkasteltavan yhteisön taloudesta ja oikeudellisesta asemasta pyrin tavoittamaan itäkarjalaisen Vuokkiniemen pitäjän perhejärjestelmälle 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa ominaiset piirteet. Tämän perhejärjestelmän erityisluonne tulee paremmin esille, kun sitä verrataan enemmän tutkittuun venäläiseen perheeseen.

Angloamerikkalaisessa sosiaalishistoriassa, historiallisessa sosiologiassa ja sosiaaliantropologiassa käytetään joko rinnakkain tai toisiaan täydentävinä käsitteitä perhejärjestelmä (*family system*) ja kotitalousjärjestelmä (*household system*). Suomenkielisessä tutkimuksessa niiden vastineina on käytetty termejä perhejärjestelmä, perhelaitos ja perhesysteemi.⁶

Perhejärjestelmällä tarkoitan kokonaisuutta, joka käsittää tietylle yhteisölle kerran ominaiset asumisjärjestelyt ja avioitumiskäyttäytymisen kaikkine niihin läheisesti liittyvine ilmiöineen. Tämän järjestelmän keskeisistä osatekijöistä – kotitalouden muodostusmalli, kotitalousrakenne, perheen elämäntilanne ja avioitumiskäyttäytyminen – on mahdollista luoda totuudenmukainen, jopa tarkkaan mitattavissa oleva ja siksi vertailukelpoisuuden vaatimukset täyttävä kuva. Perhejärjestelmää tarkastellaan ajallisesti muuttuvana instituutina, jonka yksittäisten osien ja sitä mukaa koko järjestelmän ke-

hitys on riippuvainen useiden ulkopuolisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta.⁷

Lähtökohtina kehittämälleni perhejärjestelmän tarkastelukaavalle ovat brittiläisten ja itävaltalaisten perhehistorioitsijoiden John Hajnalin, Jack Goodyn, Peter Laslettin, Richard Wallin ja Michael Mitterauerin teoreettiset näkemykset.⁸ Kuvaa tietylle yhteisölle ominaisesta perhejärjestelmästä pyrin havainnollistamaan esittämällä sen osatekijöistä saadut tiedot oheisessa taulukossa. Mikäli tarkasteluun valitun yhteisön voidaan osoittaa edustavan laajempaa kansallista ryhmää niin talouden muotojen kuin asukkaiden oikeudellisen aseman suhteen, näin saatujen tulosten pohjalta on oikeutettua tehdä johtopäätöksiä tälle laajemmalle ryhmälle ominaisesta perhejärjestelmästä. Kaikki taulukossa luetellut ja Vuokkiniemen perhejärjestelmälle ominaiset piirteet eivät ole samanarvoisia, kun pyritään osoittamaan sen asema venäläiseen perheeseen nähden.

5. Andrejs Plakans (1981) 'Anthropology, History, and the European Joint Family', *Ethnologia Europea* 12, 118, 122, 125.

6. Ks. esim. Richard Wall (1998) 'Characteristics of European Family and Household Systems', *Historical Social Research* 23, 46–49, 64; David Moon (1999) *The Russian Peasantry 1600–1930*, Harlow: Addison Wesley Longman, 165; Tapio Hämynen (1993) *Liikkeellä leivän tähden: Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880–1940*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 149; Kai Häggman (1996) *Jobdatus perbehistoriaan*, Helsinki: Helsingin yliopiston Historian laitos, 33; Kirsi Sirén (1999) *Suuresta suvusta pieneen perheeseen: Itä-suomalainen perhe 1700-luvulla*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 76, 90, 98; Waris (1999) 29, 34.

7. Aikaisemmin olen samaa sosiaalista instituutiota tarkoitukseni puhunut perhelaitoksesta. Nimitys perhejärjestelmä vastaa kuitenkin paremmin kansainvälistä käytäntöä. Kiitän asiasta huomauttanutta professori Richard Wallia (Essexin yliopisto). Vrt. keskenään Matti Pöllä (2001) *Vienankarjalainen perhelaitos 1600–1900*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 36; Matti Pöllä (2004) 'Characteristics of the Family System in a 19th-Century northern-Russian peasant Community', *Continuity and Change*, 19, 220.

8. Peter Laslett (1977) 'Characteristics of the western Family considered over Time', *Journal of Family History* 2, 90; Laslett (1983) 526–530, Table 17.5.; Wall (1983) 46, 60, 61; Wall (1998) 46–49; John Hajnal (1983) 'Two Kinds of pre-industrial Household Formation System', teoksessa Wall & Robin & Laslett (toim.) *Family Forms in historic Europe*, 69–71; Jack Goody (1972) 'The Evolution of the Family', teoksessa Laslett & Wall (toim.) *Household and Family in past Time*, 118; Mitterauer (1996) 403.

Artikkelissa käsiteltävän aiheen kannalta keskeisiä perhejärjestelmän kriteerejä ovat:

- uuden kotitalouden perustamisen ajan-kohta, edellytykset ja tapa
- avioitumisen yleisyys
- keskimääräinen avioitumisikä
- yli kaksi sukupolvea käsittävien kotitalouksien osuus
- vailla avioperheyksikköä olevien kotitalouksien osuus
- monen avioperheyksikön eli rakenteeltaan monimutkaisten kotitalouksien osuus
- kotitalouden keskimääräinen koko
- jaon vallitseva ajoitus
- monen avioperheyksikön kotitalouden luonne eli sen pysyvyys tai esiintyminen määrääjain toistuvana vaiheena.

Tutkimuksessani itäkarjalaisia edustaa Vuokkiniemen pitäjä.⁹ Lähdeaineistoa ovat ensisijaisesti rippikirjat ja vihittyjen luettelot,¹⁰ aikalaisten laatimat talonpoikaiselämän kuvaukset sekä 1900-luvulla tehdyt kansatieteelliset keräelmät.

Vuokkiniemen väestön oikeudellinen asema, maanomistus ja talous 1800–1910

Hallinnollisesti Vuokkiniemen pitäjä kuului Arkangelin kuvernementtiin. Subarktinen ilmasto, järvet ja havumetsät olivat se ympäristö, jossa yhteisö eli. Vuonna 1800 Vuokkiniemen väkiluku oli 850, kaikki asukkaat olivat valtionealpoikia. Vuoteen 1910 mennessä pitäjän väkiluku yli nelinkertaistui 3 600 asukkaaseen.

1800-luvun alkupuolella kaikki Arkangelin kuvernementin maat olivat valtion omaisuutta. Maan hallintaoikeus oli luovutettu siinä asuvien talonpoikien yhteisvastuulliselle yhteisölle eli pitäjälle. Kyläkokouksen kuului suorittaa 10–15 vuoden välein maan tasoitusjako yksittäisten kotitalouksien kesken niiden miesluvun mukaisesti. Käytännössä viljeltävä maa oli kotitalouksien yksityisomistuksessa. Talonpojat järjestivät tasoitusjakoja erittäin harvoin, ja pyrkivät maanjakoa suorittaessaan pitämään suurim-

man osan viljeltävästä maasta yksityisomistuksessa.¹¹

Valtionealpojat maksoivat henkiveroa, jonka suuruus kotitaloutta kohti määräytyi siinä asuvien ja verokirjaan merkittyjen miespuolisten asukkaiden luvun mukaisesti. Talonpoikien veronmaksukyvyn varmistukseen hallitus julkaisi vuonna 1823 lain, joka kielsi valtionealpoikia jakamasta kotitalouksia ilman kuvernööriltä saatua lupaa. Jakoluvan myöntämisen ehtona oli, että jaon tuloksena muodostuvat kotitaloudet sisälsivät kukin vähintään kolme 15–60-vuotiaasta miestä.¹²

Arkangelin kuvernementin talonpojat julistettiin itsenäisiksi vuonna 1866, minkä jälkeen he saivat itse päättää kotitalouksien sa kokoonpanosta. Heikentyneestä veronmaksukyvystä huolestunut hallitus julkaisi myöhemmin kaksi lakia, jotka julistivat kotitalouden jaon luvanvaraiseksi toimitukseksi. Vuonna 1886 säädetty laki koski niitä yhteisöjä, jotka pitivät viljeltävän maan yhteisomistuksessa ja suorittivat säännöllisiä maan tasoitusjakoja. Suurimmassa osassa Itä-Karjalaa viljeltävä maa pysyi pitäjien yhteisomistuksessa vuonna 1906 aloitettuun Stolypinin maatalousreformiin asti.¹³

Vaihtoehtona maan yhteiskäytölle oli pitäjän valtiolta haltuunsa saaman maa-alan jakaminen yksittäisten kotitalouksien kesken. Talonpojat joutuivat lunastamaan käytössään olevan maan vähittäismaksuin, min-

9. Pöllä (2001) 171–265; Polla (2004) 221–226.

10. Suomenkielisessä kirjallisuudessa on aiemmin käsitelty näiden lähdesarjojen luonnetta, joten aiheen pohdinta ei ole nyt tarkoituksenmukaista. Ks. Alekski Konkka (1985) 'Arkistotietoja Arhippa Perttusesta ja hänen suvustaan', *Punalippu* 2, 69; Yury Shikalov (2001) *Karjalan Paavon Karjala: Uhtuan kylä ja sen asukkaat 1800-luvun puolivälistä ensimmäiseen maailmansotaan*. Licensiaatintutkimus. Joensuun yliopisto, Historian laitos, 91.

11. V.N. Bernadski & I.I. Smirnov & J.A. Balagurov (1957) *Otserki istorii Karelii 1*, Petrozavodsk: Karelskoe knizhnoe izdatelstvo, 202, 232; N.A. Korablev & V.G. Makurov & J.A. Savvatejev & M.L. Sumilov (2001) *Istorija Karelii s drevneisib vremen do nasib dnei*, Petrozavodsk: Periodika, 223.

12. Nicholas V. Riasanovsky (1993) *A History of Russia*, 5. painos, New York & Oxford: Oxford University Press, 234; Moon (1999) 80,174.

13. Korablev & Makurov & Savvatejev & Sumilov (2001) 245.

Taulukko. 1800-luvun euroopanpuoleista Venäjää edustavien perhejärjestelmien ominaispiirteet.

Ominaispiirteet	Vuokkiniemi, 1840	Itä-Karjala 1910	Mishino, Etelä-Venäjä 1831	Voronez, Etelä-Venäjä 1887–1896	Kostroma, Keski-Venäjä n. 1891
A. Kotitalouden muodostuminen					
a1. Jaon/yhden- tymisen myötä	aina	aina	aina	aina	aina
a2. Avioitumisen seurauksena	ei koskaan	ei koskaan	ei koskaan	ei koskaan	ei koskaan
B. Uusiutuminen ja demografiset tekijät					
b1. Keskim. avioikä 1. aviossa, naiset	20.4 v.	21.4 v.	19.4 v.	..	..
b2. Keskim. avioikä 1. aviossa, miehet	22.9 v.	26.1 v.	18.7 v.	..	..
b3. Avioituneiden osuus, yli 30-v. naiset	99.3 %	83.5 %	yli 95.0 %	..	..
b4. Avioituneiden osuus, yli 30v. miehet	97.3 %	84.9 %	yli 95.0 %	..	..
b5. Puolisoiden keskimääräinen ikäero	..	3.5 v.	1.8 v.	..	..
b6. Miestä vanhempien vaimojen osuus	..	21.4 %	42.5 %	..	..
b7. Leskinaisten uudelleen avioituminen	1.2 % avioista	1.3 % avioista	esiintyy	..	..
b8. Leskimiesten uudell.avioituminen	6.2 % avioista	13.7 % avioista	yleinen	..	..
C. Kotitalousrakenne (osuudet)					
c1. Pelkästään sukulaisista koostuvat taloudet	86.4 %	93.6 %	94.1 %	yli 90.0 %	..
c2. Yli 2 polvea käsittävät taloudet	30.5 %	40.3 %	73.5 %	52.1 %	..
c3. Yksineläjä*	0.8 %	1.6 %	0.0 %	0.0 %	..
c4. Taloudet vailla avio- perheksikköä	0.8 %	1.6 %	0.6 %	0.4 %	..
c5. Ydinperhe-taloudet	31.4 %	34.1 %	9.8 %	32.6 %	47.0 %
c6. Laajent. perhe-taloudet	14.4 %	16.6 %	9.1 %	10.4 %	..
c7. Monen avioperhe- yksikön kotitaloudet	50.8 %	44.3 %	74.2 %	56.9 %	38.7 %
D. Työn ja hyvinvoinnin organisoiminen					
d1. Kotitalouden keskimääräinen koko	6.9	7.9	9.3	8.3	5.0
d2. Yli 15 asukkaan kotitalouksia	3.4 %	6.2 %	8.5 %	esiintyy	..
d3. Työikäisiä (15–65) keskimäärin	yli 2	yli 2	yli 2	yli 2	..
d4. Elämänvaihepalkollisia	..	esiintyy	..	..	..

(taulukko jatkuu)

<i>Taulukko. jatkuu</i>					
Ominaispiirteet	Vuokkiniemi, 1840	Itä-Karjala 1910	Mishino, Etelä-Venäjä 1831	Voronez, Etelä-Venäjä 1887–1896	Kostroma, Keski-Venäjä n. 1891
d5. Avioituneita palkollisia	..	esiintyy	..	..	..
d6. Päähenkilö köyhälistöä	esiintyy	esiintyy	esiintyy	esiintyy	..
E. Kotitalouden kehityksen piirteet					
e1. Jako ennen vanhan isännän kuolemaa	harvoin	usein	harvoin	harvoin	yleinen
e2. Jako vanhan isännän kuoleman jälkeen	usein	esiintyy	yleinen	yleinen	esiintyy
e3. Perheellisten serkusten yhdessä- asuminen	puuttuu	erittäin harvin.	esiintyy	..	..
e4. Kompleksinen rakenne on kehitysvaihe	usein	usein	usein	..	usein
e5. Kompleksisen rakenteen pysyvyys	..	puuttuu	esiintyy	..	ei koskaan
e6. Päähenkilön keskimääräinen ikä	..	56.1 v.	54.0 v.	..	..
e7. Nainen päähenkilönä (osuus)	14.3 %	44.7 %	14.8 %	0.9 %	..

*Luokat c3–c7 vastaavat Laslettin kotitalousrakenneluokitusta.

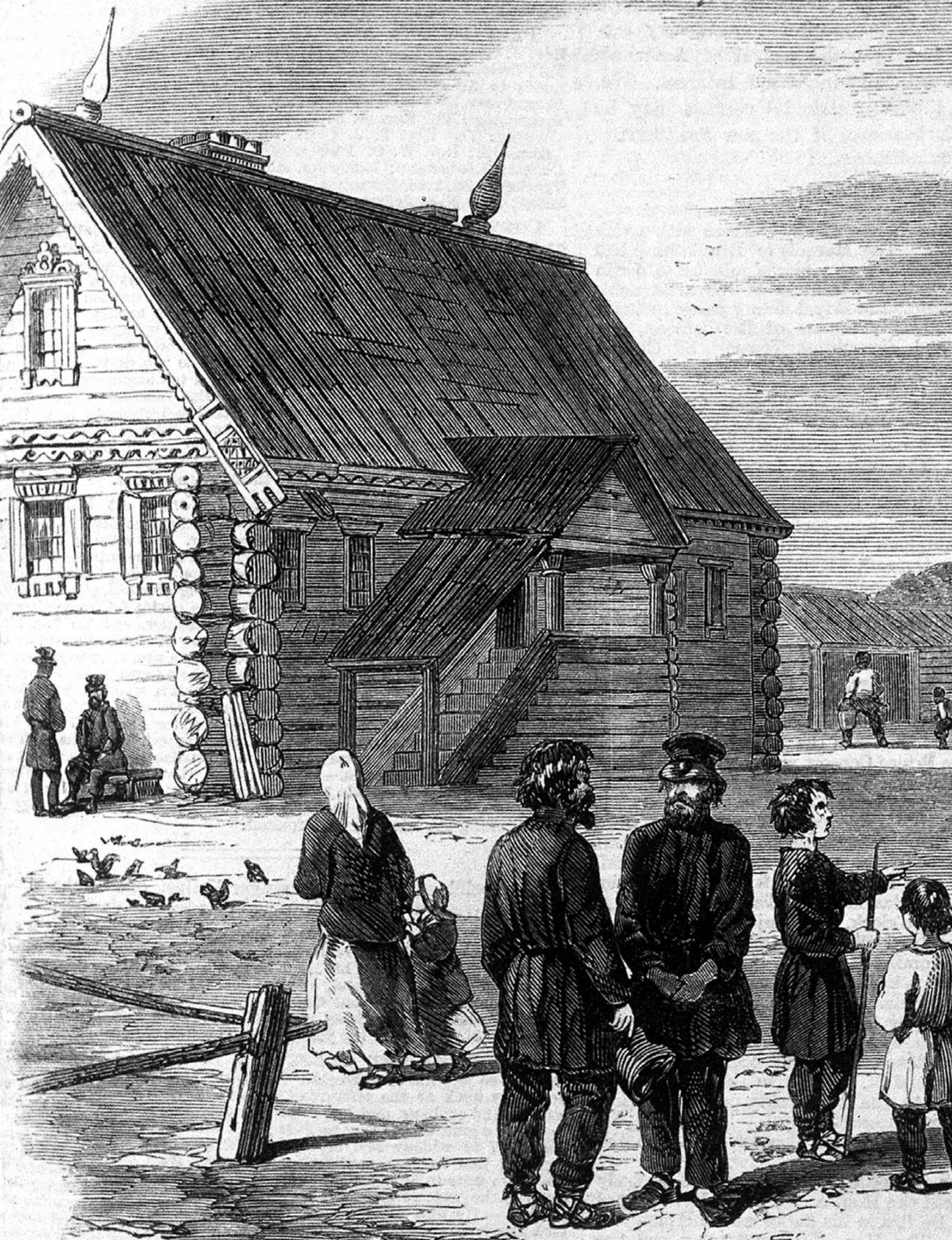
Ks. Laslett (1972) 29–31.

Lähteet: Czap (1978); Czap (1983); Worobec (1991) 108–115; Pöllä (2001), 617.

Itä-Karjalan ballinnollinen aluejako noin vuonna 1900 ja vertailualueiden sijanti.

*Venäläisiä Goumnistissa. Puupiiirros 1861.
Suomen Kuvapalvelu/Corbis.*

kä jälkeen maapalstat siirtyivät heidän yksityisomistukseensa. Vuonna 1886 säädetyin lain mukaan kotitalouden käyttöönsä saama maa-alaa ei saanut jakaa isännän perillisten kesken, ennen kuin maa oli kokonaan lunastettu valtiolta.¹⁴ Kun lunastus veyi yksittäisen kotitalouden kohdalla vuosikymmeniä, talouden asukasluku saattoi huomattavasti kasvaa. Vuokkiniemellä viljeltävä maa oli vuonna 1886 pysyvästi jaettu kotitalouksien kesken, minkä takia vielä vuonna 1910 kotitalouden koko oli jonkin verran korkeampi kuin muissa tutkituissa Itä-Karjalan pitäjissä.¹⁵

Pitäjän esimies määräsi sotaväenotoista 1800-luvun alkupuolella. Osa asukkaista joutui 25 vuotta kestäväan asepalveluun. Vuonna 1874 asevelvollisuus ulotettiin ainakin periaatteessa koko miespuoliseen väestöön ja samalla aktiivipalvelu lyheni kolmeen vuoteen. Kaikki 21 vuotta täyttäneet asevelvolliset osallistuivat rekrytointikomiteoissa arvontaan, jonka perusteella 30 % ikäluokasta astui aktiivipalveluun. Yleisen asevelvollisuuden voimaantulo johti miesten keskimääräisen avioitumisiän nousuun kaikkialla Itä-Karjalassa, sillä poikkeustapauksia lukuun ottamatta nuoret miehet avioituivat joko arvannostossa käytyään tai aktiivipalvelun suoritetuana.¹⁶

1800-luvun alussa vuokkiniemiläiset harjoittivat kaskiviljelyä, kalastusta sekä pienimuotoisina peltoviljelyä ja karjanhoitoa. Osa miehistä toimi talvisin laukkukauppiaina Suomessa. Muuttaessaan vuonna 1866 valtiontalonpoikien oikeudellista asemaa hallitus korotti samalla heidän verorasitustaan. Kun puutavaran viennistä oli tullut tärkeä tulolähde, hallitus kielsi 1860-luvulla kaskiviljelyn. Maanviljelyksen kehittymättömyydestä johtuen laajamittainen peltoviljely ei ollut kannattavaa Vuokkiniemellä, ja asukkaat joutuivat etsimään tulolähteitä kotipitäjänsä ulkopuolelta. 1800-luvun loppupuolella suurin osa pitäjän miehistä harjoitti laukkukauppaa.¹⁷

Vuokkiniemen perhejärjestelmä 1840-luvulla

Vuokkiniemen 1840-luvun perhejärjestelmää tarkasteltaessa korostuvat seuraavat

seikat: monen avioperheyksikön kotitalouksien korkea osuus, vasta vanhan isännän kuoltua tapahtuneiden jakojen yleisyys sekä puolisoitten melko alhainen avioitumisikä (ks. taulukko). Näiden johtopäätösten perusteella voisi päätellä, että 1840-luvulla uuden kotitalouden perustaminen ei ollut sidottu avioitumiseen, vaan se tapahtui jo olemassa olevien kotitalouksien jaon myötä. Käsitystä tukevat omalta osaltaan aikaisten kuvaukset uuden kotitalouden perustamisen ajankohdasta, edellytyksistä ja tavasta.¹⁸

Tiedot yli 30-vuotiaiden pitäjäläisten siivilisäädystä osoittavat, että avioliiton solmiminen oli 1840-luvulla yleistä. Vuosina 1902–08 laaditut Vuokkiniemen kansanelämän kuvaukset sekä 1930- ja 1970-luvuilla eri osista Itä-Karjalaa koottu haastatteluai-neisto osoittavat, että 1900-luvun alussa ja nähtävästi myös aikaisemmin itäkarjalaiset mielsivät avioitumisen ja jälkeläisten hankinnan ihmisen elämäntarkoituksiksi ja hänen velvollisuudekseen sukuaan kohtaan. Esteenä avioitumiselle oli ainoastaan yksilön vakava sairaus. Yleinen mielipide tuomitsi terveen aikuisen yksinäiseksi jäämisen. Ortodoksinen kirkko tuki omalta osaltaan kansan keskuudessa elänyttä käsitystä avioitumisen tärkeydestä.¹⁹ Sosiaalisesta asemastaan riippumatta lähes kaikki Vuokkiniemen asukkaat 1840-luvulla solmivat avioliiton elämänsä aikana.

Kansan keskuudessa vallinneiden moraalisten ja uskonnollisten käsitysten ohella avioliiton solmimisen yleisyyteen vaikuttivat taloudelliset näkökohdat eli tarve saada jälkeläisiä turvamaan yksilön toimeentulo vanhuusvuosina ja tarve hankkia kotitalouteen tarpeeksi naistyövoimaa. Köyhien kotitalouksien ainoa tapa hankkia lisää työvoimaa oli avioituminen.²⁰ Puhtaasti agraarisella Etelä-Venäjällä kotitalouden verorasitus määräytyi siinä asuvien avioparien luvun mukaisesti, mutta 1800-luvun Itä-Karjalassa kotitalous maksoi pitäjälle oman osuutensa veroista sen miespuolisten asukkaiden lukumäärän mukaisesti. Tästä johtuen Itä-Karjalassa paikallisyhteisöllä ei ollut tarvetta puuttua yksittäisten asukkaiden avioitumisesta koskevaan päätöksentekoon.²¹

Vuokkiniemiläisten naisten keskimääräinen avioitumisikä 1840-luvulla oli 20,4 vuotta ja miesten 22,9 vuotta. Kun muistaa kotitalouden muodostumismallin, voi puhua patrilokaalisesta asumisjärjestelystä.²² Itä-Karjalan häätapojen tutkijoiden mukaan 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa naimattomat nuoret olivat oikeudellisesti täysin riippuvaisia vanhemmistaan. Vaikka nämä useimmiten päättivät jälkeläistensä avioitumisen ajankohdasta, nuoret pääsääntöisesti saivat itse valita tulevan aviopuolisonsa. Tästä johtuen pakkoavioliitot olivat poikkeuksellinen ilmiö.²³ Häätavoille ominainen vapaaehtoisuusperiaate sopii hyvin yhteen 1840-luvun Vuokkiniemen asukkaiden keskimääräisen avioitumisiän kanssa, osoittaen että poikkeustapauksia lukuun ottamatta pitäjäläiset avioituivat vartuttuaan nuoriksi aikuisiksi.

Yksineläjät sekä sisaruksista tai kaukaisemmista sukulaisista koostuvat kotitaloudet olivat erittäin harvinaisia. Sen sijaan kahdesta tai useammasta avioperheyksiköstä koostuvat kokoonpanot käsittivät 50,8 % kaikista kotitalouksista. Vuokkiniemen vuosien 1820 ja 1840 rippikirjojen sekä 1830- ja 1850-luvuilla laadittujen Itä-Karjalan muita pitäjiä koskevien perhe-elämän kuvausten perusteella voi päätellä, että vasta vanhin sukupolvea edustavan isännän kuoleman jälkeen suoritettut jaot olivat 1840-luvulla yleinen kotitalouden jakomalli.²⁴

Vuokkiniemeltä ei ole tullut tietoon tapauksia, jolloin kotitalous olisi ollut jakautumatta useamman sukupolven ajan. Vaikka valtioneuvostonpoikien kotitalouden jaon luvanvaraisuus viivästytti jakoja, vallitseva sotaväkeenottojärjestelmä loi erittäin suurille kotitalouksille paineita jakautua. Siksi on ajateltavissa, että kotitalouden pysyminen jakamattomana sukupolvesta toiseen oli poikkeuksellinen ilmiö 1840-luvulla.

Vuokkiniemen perhejärjestelmä 1910-luvulla

Latvajärven kylässä vuosina 1890–1910 toimineiden kotitalouksien seuranta, nuoren parin häiden jälkeisen asuinpaikan selvittäminen kaikissa pitäjäläisten vuosina 1890 ja 1900 solmimissa avioliitoissa sekä aika-

laisten kuvaukset talonpoikien perhe-elämästä osoittavat, että kotitalouden perustaminen tapahtui jo olemassa olevien kotitalouksien jaon myötä.²⁵ 1910-luvulla 83,0 % yli 30-vuotiaista vuokkiniemiläisistä olivat joko avioliitossa tai leskiä. 1840-lukuun verrattuna keski-ikään ehtineiden ja yksinäisiksi jääneiden asukkaiden osuus lisääntyi voimakkaasti.

Vuoden 1866 reformin jälkeen lisääntyneet ansiotyötä harjoittavien miesten pitkäaikaiset poissaolot kotikylästä olivat nähtävästi tärkeimpänä syynä naimattomaksi jääneen väestöosan kasvuun. Pitäjän naisten keskimääräinen avioitumisikä kasvoi hie-man 1840-luvulta 1910-luvulle mennessä. Samalla miesten avioitumisikä kasvoi lähes neljällä vuodella ja oli 26,1 vuotta. Miesten

14. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoi Imperii, seri- ja 3, tom 6 (1886). Sankt-Peterburg, 1888, 305.

15. A.P. Sannikova (1970) 'Izmeneniija v strukture i tsislennosti semji rabotsih Karelskoi ASSR', *Sovetskaja Etnografija* 4, 99; Shikalov (2001) 129; Matti Polla (2003) 'Peasant and Hunter Households in Oulanka, northern Russia, 1710–1910', *The History of the Family* 8, 169; Irina Tcherniakova (2004) 'Marriage and Family in White Sea Karelia during the preindustrial Time', teoksessa Tapio Hämynen & Jukka Partanen & Yury Shikalov (toim.), *Family Life on the northwestern Margins of Imperial Russia*, Joensuu: Joensuu University Press, 295.

16. Yury Shikalov (2004) 'Marriages in the Village of Uhtua, Eastern Karelia, from the 1870's to 1905', teoksessa Hämynen & Partanen & Shikalov (toim.), *Family Life on the northwestern Margins of Imperial Russia*, 265; K.O. Valegina & S.G. Kashenko (2003) 'K voprosu o vozraste vstuplenija v brak naselenija Olo- netskoi gubernii v kontse XIX – natsale XX vv.' teoksessa S.G. Kashenko (toim.) *Istoriografija i istotsniko- vedenie otetsetvennoi istorii* 2, Sankt-Peterburg: Kris- mas, 102.

17. Mervi Naakka-Korhonen & Maiju Keynäs (1988) *Halpa hinta, pitkä mitta: Vienankarjalainen laukku- kauppa*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 148, 165.

18. Pöllä (2001) 447.

19. R.F. Nikol'skaja (1983) 'Traditsionno-bytovaja kul- tura', teoksessa A.S. Zerbin (toim.) *Karely Karelskoi ASSR, Petrozavodsk: Karelija*, 142.

20. Nikol'skaja (1983) 137; Naakka-Korhonen & Key- näs (1988) 63–75.

21. Steven L. Hoch (1986) *Serfdom and Social Con- trol in Russia*, Chicago & London: The University of Chicago Press, 91; Pöllä (2001) 119.

22. Pöllä (2001) 432.

23. J.J. Surhasko (1977) *Karelskaja svadebnaja obrjad- nost*, Leningrad: Nauka, 61.

24. Pöllä (2001) 217, 496–503.

25. Nikol'skaja (1983) 138; Pöllä (2001) 198, 264.

avioitumisikä nousi 1800-luvun jälkipuolella kaikissa tutkituissa Itä-Karjalan pitäjissä, mikä johtui yleisen asevelvollisuuden voimaantulosta vuonna 1874.²⁶

Yleinen asevelvollisuus sekä ansiotyön merkityksen kasvu johtivat perhemuotojen yksinkertaistumiseen 1800-luvun loppupuolella. Aktiivipalvelusta kotiutuneiden sotilaiden ja heidän poissa ollessaan kotitaloutta hoitaneiden sukulaisten välille syntyvät erimielisyydet usein johtivat kotitalouksien jakoon. Mikäli keskimääräistä korkeamman tulotason saavuttaneet laukkukauppiat ja heidän vaimonsa kokivat heidän työpanoksellaan elätettävät sukulaisensa etäisiksi, useimmiten he vaativat kotitalouden jakoa. Vuokkiniemellä ei kuitenkaan voinut jakaa sellaisia maapalstoja, joiden haltijat eivät olleet täysimääräisesti suorittaneet valtiolle meneviä maan lunastusmaksuja. Itä-Karjalalle ominainen kotitalousrakenteen yksinkertaistuminen tapahtui Vuokkiniemeä nopeammin niissä pitäjissä, joissa suoritettiin pitäjän yhteisomistuksessa olevan viljelymaan säännöllisiä tasoitusjakoa.²⁷

Latvajärven kylässä vuosina 1890–1910 asuneiden kotitalouksien sekä pitäjän eri kylissä asuneiden ja laukkukauppaa harjoittaneiden 30 kotitalouden seuranta osoittaa, että tuolloin vanhan isännän eläessä suoritettut jaot olivat hieman yleisempiä kuin hänen kuolemansa jälkeen perheellisten veljesten kesken tapahtuneet jaot. Myös muille tutkituille Itä-Karjalan pitäjille oli 1890–1910 ominaista, että avioituneiden poikien muutot syntymäkodistaan alkoivat jo ennen heidän isäntänä toimineen isänsä kuolemaa.²⁸ Monimutkainen rakenne oli välttämätön edellytys kotitalouden säilymiselle elinvoimaisena sukupolvesta toiseen. Ennen vanhan isännän kuolemaa tapahtuneiden jakojen yleistymisen johti kuitenkin siihen, että tämä vaihe kotitalouden kehityksessä muuttui 1840-lukuun verrattuna huomattavasti lyhyemmäksi.

Vertailu 1830-luvun Rjazanin perhejärjestelmään

Peter Czap on tutkinut Etelä-Venäjällä, Rjazanin kuvernementissa sijainneen Mishinon maatilan maaorjien perhejärjestelmää, jota

taulukossa edustaa vuosi 1831.²⁹ Uuden kotitalouden muodostuminen Mishinossa tapahtui joko aiemmin olemassa olevan kotitalouden jaon myötä tai eri kotitalouksissa aiemmin asuneiden avioperheyksikköjen yhdyttyessä. Tämä toimitus tapahtui myöhemmässä vaiheessa kuin uuden avioparin muodostuminen, joten kotitalouksia ei muodostunut avioitumisen seurauksena.

Avioitumiskäyttäytymiselle olivat ominaisia molempien sukupuolten lähes yleinen avioituminen sekä puolisoiden alhainen avioitumisikä. Kotitalousrakenteelle antoivat leimaa yksineläjien ja vailla avioperheyksikköä olevien kotitalouksien harvinaisuus sekä monen avioperheyksikön kotitalouksien erittäin korkea osuus. Kotitaloudet olivat kooltaan huomattavan suuria. Niiden elinvoimaisuus riippui työkykyisten perheenjäsenien lukumäärästä, joten myös köyhät sukulaisryhmät asuivat pääsääntöisesti itsenäisinä kotitalouksina.

Perheen elämäntulkua kuvaavat seuraavat piirteet: monimutkainen rakenne edusti usein kotitalouden kehitysvaihetta; toisinaan kotitalous säilyi kompleksisena sukupolvesta toiseen; kotitalouden jako suoritettiin useimmiten vanhan isännän kuoleman jälkeen. Tämän ohella yhteisössä esiintyi kaukaisten sukulaisten johtamista avioperheyksiköistä koostuvia kotitalouksia. Tällaiseksi kotitalous muotoutui lähes aina, mikäli jako jäi aikoinaan suorittamatta yhden sukupolven edustajien eli veljesten kesken.

Jako toimitettiin maatilan taloudenhoitajan ja talonpoikaisyhteisön valvonnassa. Kumpikin taho oli kiinnostunut kotitalouksien säilymisestä veronmaksu- ja työkykyisinä. Maaorjien oli pakko totella, jos taloudenhoitaja oli jakamassa kotitaloutta. Talonpoikaisyhteisön johdolla oli käytettävissä lukuisia epäsuoria keinoja puuttua kotitalouden sisäisiin asioihin. Edellä mainittujen tahojen suhtautuessa jakohankkeeseen suopeasti kotitalouden isäntä saattoi kieltää itsenäistymään pyrkiviä perheenjäseniä muuttamasta erilleen. Alhainen avioitumisikä johtui kartanonherran vaatimuksesta solmia liitto varhain ja sanktioista naimatomiksi jääneitä naisia kohtaan. Yhteisvastuullisena veronmaksajana talonpoikaisyh-

teisö oli kiinnostunut uusien maksuvelvollisten yksikköjen eli avioparien perustamisesta jopa enemmän kuin tilanomistaja.³⁰

Mishinon 1830-luvun ja Vuokkiniemen 1840-luvun perhejärjestelmiä verrattaessa löytyy yhteisiä piirteitä: uusi kotitalous muodostui aina joko jaon tai yhdentymisen myötä; avioliiton solmimisen yleisyys; yksineläjien ja vailla avioperheyksikköä olevien kotitalouksien harvinaisuus; monimutkaisten kotitalouksien korkea osuus; monimutkainen rakenne edusti usein yhtä vaihetta kotitalouden kehityksessä; jako suoritettiin useimmiten vanhan isännän kuoltua.

Itäkarjalaisen ja venäläisen yhteisöjen suurimmat erot koskevat niiden kotitalouksien kokoa ja rakennetta. Monen avioperheyksikön kotitaloudet olivat huomattavasti yleisempiä Mishinossa kuin Vuokkiniemellä. Kotitalouden keskimääräinen koko oli Mishinossa 9,3 ja Vuokkiniemellä 6, 9 asukasta. Venäläisten isäntien pyrkimys laajentaa kotitalouttaan estämällä yksittäisten avioparien erilleen muutot johtui siitä, että työvoiman keskittäminen loi parhaat edellytykset sen varallisuuden kasvattamiselle. Kartanonherralla oli vapaus päättää, ketkä maaorjistaan hän luovutti rekryteiksi. Siksi hänen suosiossaan olevat suuret kotitaloudet saattoivat välttyä työikäisten miesten luovuttamiselta asepalveluun.³¹

Mishinon ja Vuokkiniemen kotitalousrakenteen erot johtuivat useamman eri tekijän yhteisvaikutuksesta. Talouden muodot sekä kotitalouden sisäinen ja yhteisön piirissä vallitseva hierarkia vaikuttivat siihen, että venäläiset ja itäkarjalaiset isännät pitivät optimaalisina erilaisia perhestrategioita. Yhdysvaltalainen sosiaalishistorioitsija Steven L. Hochin tutkimus maaorjien elämästä Rjazanin naapurissa, Tambovin kuvernemennissa sijaitsevalla Petrovskoen maatilalla osoittaa, että tässä yhteisössä vallitsi sama perhejärjestelmä kuin Mishinossa.³²

Maanviljelyn ollessa lähes yksinomaisen tulolähde maaorjilla ei ollut mahdollisuutta harjoittaa mitään erikoisosaamista edellyttävää ammattia Mishinossa. Työtaidot eivät tuoneet aikuiselle arvostusta, sillä kuka tahansa pystyi suoriutumaan kaikista hänen sukupuoli- ja ikäryhmälleen kuuluvista työ-

tehtävistä. Aikuiset perheenjäsenet olivat alistetussa asemassa isäntään nähden, joka puolestaan oli monessa asiassa riippuvainen kartanonherran ja talonpoikaisyhteisön kannasta. Omaa elämäänsä järjestäessään Mishinon asukkaat joutuivat toimimaan vaikeissa oloissa.

Vuokkiniemen kotitalouksien sisällä ja talonpoikaisyhteisössä 1800-luvun alkupuolella noudatetut hierarkia, työn organisoinnin periaatteet ja optimaalisiksi koetut perhestrategiat erosivat monessa suhteessa maaorjayhteisön normeista. Vuokkiniemäläiset pitivät laajaa kotitaloutta optimaalisena ratkaisuna, jossa pitäytyminen turvasi sen elinvoimaisuuden pitkällä aikavälillä. Heidän kannatti silti välttää asumista erittäin laajoina kokoonpanoina, joista rekryytien otto ensisijaisesti tapahtui. Lisäksi ei-johtavassa asemassa kotitaloudessa toimivien avioituneiden miesten pyrkimys kohottaa sosiaalista statustaan perustamalla oma kotitalous oli vakavana esteenä erittäin laajojen kotitalouksien muodostumiselle. Kalastuksessa, metsästyksessä ja laukkukaupassa työn tuottavuus riippui siihen erikoistuneen miehen taidoista ja motivaatiosta. Työntekijän oma-aloitteisuus ja ahkeruus saattoivat kuitenkin joutua koetukselle, mikäli hän katsoi työnsä tulosten hyödyntävän pelkästään etäisenä pitämäänsä isäntää. Tämän tulikin kunnioittaa ei-johtavassa asemassa olevia aikuisia kanssa-asukkaita ja ottaa huomioon näiden pyrkimykset. Tilanteessa, jossa isännän kanssa samaan sukupolveen kuuluvilta ja itseään häneen nähden tasavertaisina pitäviltä kanssa-asukkailta puuttuivat yhteiset tavoitteet, kotitalouden jako oli myös isännän kannalta parempi vaihtoehto kuin jatkaminen epäsovun heikentämänä laajana kokoonpanona.

Itä-Karjalan valtionalonpojat olivat 1800-luvun alkupuolella vapaampia päättämään omasta elämästään kuin Etelä-Venäjän maa-

26. Pöllä (2001) 461.

27. Pöllä (2001) 533, 646; Polla (2003) 171.

28. Pöllä (2001) 648; Polla (2003) 176.

29. Czap (1978); Czap (1983).

30. Czap (1983) 136,149.

31. Czap (1983) 144.

32. Hoch (1986) 76–93, 96, 128–129.

orjat. Kummankin yhteisön isännät pyrkiivät toteuttamaan strategioita, jotka parhaiten sopivat paikallisiin oloihin. Maaorjuuden tuomista rajoituksista ja maanviljelyn tärkeydestä johtuen Mishinon isännät oikeutetusti pitivät kotitaloutensa koon kasvatamista niin laajaksi kuin mahdollista viisaana ratkaisuna. Sen sijaan Vuokkiniemellä elinvoimaisimpia olivat kotitaloudet, jotka koostuivat kahdesta, enimmillään kolmesta avioparista.

Vuokkiniemi, Voronez ja Kostroma

Yhdysvaltalainen sosiaalhistorioitsija Christine D. Worobec on tutkinut Venäjän eri osien talonpojille 1890-luvulla ominaisia perhemuotoja ja perheen elämäntapaa.³³ Etelä-Venäjällä sijaitsevasta Voronezin kuvernementista koottu aineisto valottaa kotitalouksien kehitystä 1887–96. Worobecin tutkimuksesta poimitut, Voronezin otoksen asumisjärjestelyjä valottavat tiedot on esitetty taulukossa. 1900-luvun vaihteen etelävenäläisen ja itäkarjalaisen perhejärjestelmien luvuisista yhtäläisyyksistä huolimatta on todettava, että Voronezin väestö asettuu lähemmäksi 1830-luvun Mishinon maaorjayhteisöä kuin vuoden 1910 Vuokkiniemen yhteisöä.

Vuoden 1861 jälkeen ansiotyön merkitys kasvoi aiemmin pelkästään maataloudesta eläneellä mustan mullan alueella. Tuottoisa maanviljely säilyi silti tärkeimpänä toimeentulon lähteenä. Vaikka maaorjuuden lakkauttamisen myötä Etelä-Venäjän talonpojat vapautuivat kartanonherrojen valvonnasta, laajat valtuudet omaava talonpoikaisyhteisö pystyi edelleenkin sekaantumaan kotitalouksien sisäisiin asioihin. Vuoden 1861 jälkeen tapahtuneesta kotitalouksien jakojen nopeasta moninkertaistumisesta ja jakojen myötä syntyneiden yhden avioparin kotitalouksien osuuden kasvusta huolimatta mustan mullan alueen talonpoikaisyhteisöissä noudatettiin edelleen tiukkaa sisäistä hierarkiaa.³⁴ Elämänmenon säilyessä maaorjuuden lakkauttamisesta huolimatta monessa suhteessa lähes ennallaan on odotuksenmukaista, että myös Etelä-Venäjän perhejärjestelmä pysyi 1830-luvulta 1890-luvulle tärkeimmiltä piirteiltään muuttumattomana.

Toinen Worobecin tutkimus yhteisö sijaitsi Moskovasta koilliseen sijaitsevassa Kostroman kuvernementissa. Alueen talonpojat toimivat suurimman osan vuodesta ansiotyössä kaupungeissa. Maanviljelyn huonon kannattavuuden vuoksi lähes kaikki maataloustyöt jäivät naisten ja vanhusten hoidettaviksi.³⁵

Ydinperheen käsittävät kotitaloudet muodostivat vajaan puolet kaikista kokoonpanoista ja monen avioperheyksikön kotitaloudet kattoivat 38,7 % kaikista. Kotitaloudet olivat pieniä, käsittäen keskimäärin 5,0 asukasta. Paikalliseen käytäntöön kuului, että talon aikanaan perivää jälkeläistä lukuun ottamatta avioituneet pojat muuttivat erilleen isänsä johtamasta kotitaloudesta muutaman vuoden kuluessa avioitumisensa jälkeen.

Vuokkiniemellä ja Kostromassa 1900-luvun vaihteessa asuneilla yhteisöillä on monta yhteistä piirrettä. Yhdestä avioperheyksiköstä koostuvat kotitaloudet olivat kummallakin taholla niukkana enemmistönä. Tärkeänä syynä niiden korkeaan osuuteen oli luultavasti se, että kummassakin yhteisössä kotitaloudet saivat pääosan tuloistaan ansiotyöstä. Monen avioperheyksikön kotitaloudet olivat kuitenkin Vuokkiniemellä viisi prosenttiyksikköä yleisempiä kuin Kostromassa.

1890-luvun Kostroman perhejärjestelmä eroaa huomattavasti 1830-luvun Mishinon perhejärjestelmästä, jonka pohjalta Czapnimesi itäeurooppalaisen perhetyypin ominaispiirteet. Czapnin tärkeimpinä pitämistä viidestä kriteeristä vain yksi täyttyy Kostroman yhteisön kohdalla: rakenteeltaan monimutkaiset kotitaloudet muodostivat huomattavan osan sen kotitalouksista. Etsittäessä selitystä Kostroman perhejärjestelmän erikoispiirteille huomio kiinnittyy tämän yhteisön talouteen. Kostroman kuvernementti kuului Keski-Venäjän teolliseen alueeseen. Kostroman talonpojat eivät kuitenkaan toimineet säännöllisen palkkatulon takaavassa, mutta samalla lopullista irtaantumista maasta edellyttävässä tehdastyössä.

Enemmistö Kostroman miehistä hankki toimeentulonsa pestautumalla rakennustöihin ja toimimalla käsityötaitoja vaativissa

ammateissa. Työsuhteiden määräaikaisuudesta huolimatta teollisten keskusten kasvava työvoimantarve eri aloilla mahdollisti sen, että Kostroman miehet pystyivät hankkimaan ansiotyöllä pääosan kotitalouksien sa toimeentulosta.³⁶ Yhden avioparin pystyessä tulemaan toimeen omillaan monen avioperheyksikön kotitalouden mukanaan tuomat rajoitukset kaiketi koettiin sikäli haitallisiksi, että yksinkertaiset perhemuodot saivat tässä yhteisössä yhä enemmän jalansijaa.

Vuokkiniemelle ja Kostromalle 1900-luvun vaihteessa ominainen perheen elämäntyyli näyttää pitkälti samanlaiselta. Kummassakin yhteisössä monimutkainen rakenne edusti elinvoimaisen kotitalouden välttämättömyyttä kehitysvaihetta. Kotitalouden jako suoritettiin useimmiten ennen vanhan isännän kuolemaa, sillä hänen avioituneet poikansa pyrkivät muuttamaan erilleen muutaman vuoden kuluessa avioitumisensa jälkeen. Vaikka neolokaaliset asumisjärjestelyt eivät olleet saaneet vuoden 1900 paikkeilla jalansijaa kummassakaan yhteisössä, Vuokkiniemellä ja Kostromassa asuvien nuorten avioparien tavoitteena näyttää olleen oman kotitalouden perustaminen niin pian kuin mahdollista.

Siirtyminen kohti yksinkertaisia perhemuotoja oli edennyt Keski-Venäjän teollisella alueella hieman pitemmälle kuin Itä-Karjalassa. Kummassakin yhteisössä kotitalouden tarvitsema toimeentulo voitiin turvata vain sillä ehdolla, että vähintään yksi perheenjäsen toimi suurimman osan vuodesta ansiotyössä. Silti enemmistö kummankin yhteisön kotitalouksista sai tarvittavan toimeentulon kokoon kaikkien aikuisten perheenjäsenten yhteisvoimin, jolloin kummankin yhteisön toimeentulojärjestelmä perustui ansiotöiden ja talon töiden rinnakkaiseen harjoittamiseen. Kummassakin yhteisössä oli tarkoituksenmukaista noudattaa pitkälti samanlaisia perhestrategioita.

Vuokkiniemen perhe osana Venäjän perhejärjestelmiä

Edellä tarkastelluille yhteisöille olivat ominaisia seuraavat seikat: kotitalouden perustaminen oli erotettu avioitumisesta; yli kaksi

sukupolvea käsittävien kotitalouksien korkea osuus; vailla avioperheyksikköä olevien kotitalouksien harvinaisuus; monen avioperheyksikön kotitalouksien huomattava osuus; yli viisi asukasta käsittävä kotitalouden keskimääräinen koko;³⁷ kompleksinen rakenne on väistämätön, määrääjain toistuva vaihe elinvoimaisen kotitalouden kehityksessä. Yhtäläisyyksien ohella asumisjärjestelyt ja avioitumiskäyttäytyminen erosivat toisistaan sikäli huomattavasti, ettei niitä voida lukea kuuluviksi samaan perhejärjestelmään.

Ennen kuin pyritään määrittelemään Vuokkiniemen perheen asema Venäjän perhejärjestelmiin nähden, kannattaa esitellä sosiaalishistoriallisessa tutkimuksessa esitetyjä näkemyksiä keisarikunnassa 1800-luvulla toimineiden perhejärjestelmien ominaispiirteistä sekä niiden yhtäläisyyksien ja eroavuuksien syistä.

Brittiläisen sosiaalishistorioitsijan David Moonin mielestä Etelä-Venäjällä vallitsi 1800–61 ”uusiutuva kompleksinen” perheen elämäntyylin kaava (*perennial complex household cycle*). Kun kotitalouden jakaminen tapahtui yksinomaan vanhan isännän kuoleman jälkeen ja sellaisessa vaiheessa, jolloin molemmissa jaon seurauksena syntyneissä kotitalouksissa oli vähintään kaksi avioparia, pitkällä aikavälillä elinvoimainen kotitalous pysyi sukupolvesta toiseen rakenteeltaan monimutkaisena. Maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen isännän lähes rajaton valta muihin perheenjäseniin nähden alkoi heikentyä, jolloin myös avioituneiden poikien erilleen muutot heidän isänsä johtamasta kotitaloudesta tulivat mahdollisiksi. Kun paikallisyhteisöllä oli oikeus sekaantua kotitalouksien sisäisiin asioihin ja maatalous oli tärkein tulolähde, perheen elämäntyyli pysyi Etelä-Venäjällä pääpiirteittäin muuttumattomana siitäkin huolimatta,

33. Christine D. Worobec (1991) *Peasant Russia: Family & Community in the post-emancipation Period*, Princeton: Princeton University Press, 108–115.

34. Worobec (1991) 78, 92.

35. Worobec (1991) 112.

36. Worobec (1991) 112.

37. Kostroman kotitaloudet muodostivat tässä suhteessa poikkeuksen.

että jakotoimituksen tultua entistä helpomaksi elinvoimainen kotitalous saattoi tiettyssä kehitysvaiheessaan koostua pelkästään yhdestä avioparista.³⁸

Keski- ja Pohjois-Venäjällä esiintyi jonkin verran vanhan isännän eläessä toimitettuja jakoja, joskin veljesten jako vasta isän kuoleman jälkeen oli vallitsevana jakomallina. Vallitsevan perheen elämänkulun kaavan ohella Keski- ja Pohjois-Venäjällä esiintyi paikoin harvinaisempi eli ”kehityksen vaiheiksi” (*phases of development*) luonnehdittu perheen elämänkulun kaava, jossa kotitalouden koko ja rakenne määräytyivät sitä johtavan avioparin elämänvaiheiden mukaisesti. Elinvoimainen kotitalous esiintyi useimmissa kehitysvaiheissaan monen avioparin kokoonpanona. Välillä se kuitenkin kävi läpi yli kymmenen vuotta kestävä vaiheen, jolloin se koostui yhdestä avioparista, tämän naimattomista jälkeläisistä ja mahdollisesti myös muista sukulaisista.

1860–1870-lukujen reformit ja ansiotyön merkityksen kasvu johtivat siihen, että kotitalouden jakojen määrä lisääntyi voimakkaasti ja ennen vanhan isännän kuolemaa suoritettujen jakojen osuus kasvoi kaikkialla Keski- ja Pohjois-Venäjällä.³⁹ Vaikka Moon puhuu perheen elämänkulun kaavoista, hänen esittämänsä argumentointi todistaa siitä, että jo ennen 1860-lukua Euroopan puoleisella Venäjällä esiintyi rinnakkain kaksi perhejärjestelmää.

Moonista riippumatta venäläinen sosiaalhistorioitsija Boris N. Mironov osoitti, että 1850-luvulla Etelä-Venäjän kotitaloudet olivat kooltaan huomattavasti suurempia ja rakenteeltaan kompleksisempia kuin Keski- ja Pohjois-Venäjän kotitaloudet. Valtiovalta, kartanonherrat ja talonpoikaisyhteisöt oikeutetusti pitivät laajoja kotitalouksia taloudellisesti optimaalisina kokoonpanoina. Sen ohella perheen elämänkulkuun vaikuttivat myös taloudelliset aktiviteetit. Alueellisista eroista huolimatta monen avioparin kotitalous oli 1850-luvulla vallitsevana muotona kaikkialla Euroopan puoleisella Venäjällä.⁴⁰

Maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen kotitalouksien koko ja kompleksisuuden aste kääntyivät laskuun. Talonpoikien oikeudel-

lisen aseman parantuminen, ansiotyön merkityksen kasvu sekä maatalouden kaupallistuminen myötävaikuttivat siihen, että kotitalouden jakojen määrä ja niiden tyypillinen ajoitus muuttuivat. Siksi kotitaloudet pysyivät monen avioparin kokoonpanoina lyhyemmän aikaa kuin ennen 1860-luvun reformeja. Muutosten samansuuntaisuudesta huolimatta alueelliset erot korostuivat entisestään, sillä Keski-Venäjän tutkituissa osissa kompleksisuuden aste laski voimakkaammin kuin maatalousvoittoisilla alueilla. Mironovin mukaan yhden avioparin sisältävät kotitaloudet saavuttivat vuoteen 1897 mennessä vallitsevan aseman lähes kaikkialla Venäjällä.⁴¹

Moonin ja Mironovin näkemyksiä seuraten voidaan puhua kahden alueellisen perhejärjestelmän esiintymisestä 1800-luvun Euroopan puoleisella Venäjällä. Niitä voidaan nimittää Keski- ja Pohjois-Venäjän perhejärjestelmäksi ja Etelä-Venäjän perhejärjestelmäksi. Mironovin ja Moonin nimeämät keski- ja pohjoisvenäläisen maalaisperheen piirteet sopivat hyvin kuvaamaan Vuokkiniemen perhejärjestelmää. Siksi se voidaan lukea keski- ja pohjoisvenäläiseen perhejärjestelmään kuuluvaksi.

1800-luvulla Itä-Karjala kuului venäläiseen kulttuuripiiriin venäläisvaikutuksen ulottuessa sen kansanelämän kaikille aloille.⁴² Edellä ei kuitenkaan ole tullut esille perhejärjestelmän osatekijöitä, joiden Vuokkiniemeltä tavatut ominaisuudet voitaisiin selittää venäläisiltä saadun kulttuurivaikutuksen pohjalta. Tämän pitäjän kohdalla ei myöskään voida puhua perhejärjestelmän kansallisesta luonteesta. Toisaalta vertailussa ei ole tullut esille tämän järjestelmän piirteitä, joiden muotoutumiseen eivät olisi vaikuttaneet väestön oikeudellinen asema ja paikallisen talouden muodot. ■

38. Moon (1991) 164, 178.

39. Moon (1991) 177.

40. B.N. Mironov with Ben Eklof (2000) *A Social History of Imperial Russia 1700–1917*, 1, Boulder: Westview Press, 124,134.

41. Mironov & Eklof (2000), 125.

42. Nikolskaja (1983) 151; Juhani U.E. Lehtonen (1985) 'Topical Observations on Finno-Ugric Ethnology in Finland', *Ethnologia Fennica* 13, 4.